

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Rättsmedicinalverket (RMV) har ombetts att yttra sig över ovan rubricerat betänkande och vill lämna följande synpunkter.

1. Inledning

Rättsmedicinalverket (RMV) välkomnar betänkandet och anser att det på ett heltäckande sätt belyser de frågeställningar som är förknippade med fallet Sture Bergwall. För RMV:s del är det i första hand kvalitetsfrågor avseende de rättsmedicinska obduktionsutlåtandena och rättsläkarens roll i de aktuella rättsprocesserna som behandlas. Därutöver berörs även frågor som är av intresse för RMV:s rättspsykiatriska undersökningsverksamhet. Mot bakgrund av detta är remissvaret i huvudsak inriktat på synpunkter som är relaterade till dessa två verksamhetsgrenar inom myndigheten. RMV vill dock inledningsvis framhålla att myndigheten tillstyrker de förslag som läggs fram i avsnitten 14.2-5 och instämmer i allt väsentligt med de överväganden som görs där.

2. Synpunkter som berör den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten

På sidan 603 i utredningen diskuteras förhållandet att inte någon av tingsrätterna förordnade om en ny rättspsykiatrisk undersökning inför bedömningen i påföljdsfrågan. RMV, som instämmer i vad utredningen anger på denna sida, vill dock utveckla resonemanget enligt följande.

För RMV är en viktig utgångspunkt för att diskutera Bergwallärendena att en ny rättspsykiatrisk undersökning inte kom till stånd. Den rättspsykiatriska undersökningen från år 1991, som låg till grund för att Bergwall var dömd till rättspsykiatrisk vård när han började berätta om de åtta mord som han senare dömdes för, var gjord enligt den tidigare lagstiftningen och inte enligt den

nuvarande lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning (LRU), vilken trädde i kraft den 1 januari 1992. Det var heller inte RMV som gjorde undersökningen i mars 1991, eftersom myndigheten bildades först senare under 1991. Vid tidpunkterna för tingsrätternas påföljdsbestämningar i de åtta mordfallen fanns det således dels en ny lag om rättspsykiatriska undersökningar, enligt vilken Bergwall inte var undersökt, och dels en ny myndighet med ansvar för de rättspsykiatriska undersökningarna, vilken inte konsulterades.

Av punkten 2 i övergångsbestämmelserna till LRU framgår att utlåtanden över en rättspsykiatrisk undersökning, i de fall då gärningen har begåtts före ikraftträdandet, ska innehålla uttalanden i de frågor som anges i 1 § första stycket 1 och 2 i den nya lagen och även huruvida den misstänkte begått brottet under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. För det fall tingsrätterna hade inhämtat rättspsykiatriska undersökningar av RMV hade myndigheten således haft att undersöka och bedöma Bergwall såväl enligt begreppet allvarlig psykisk störning i den nya lagen som enligt det s.k. jämställdhetsbegreppet i den äldre lagen.

Det är naturligtvis svårt att uttala sig om vilken betydelse en ny rättspsykiatrisk undersökning skulle ha haft för de fortsatta rättsprocesserna, t.ex. om domstolen i den första mordrättegången hade förordnat om en ny undersökning. Det kan dock konstaterats att det hade inneburit att en utomstående aktör, och därtill expertmyndighet på området, hade gjort en oberoende undersökning av den psykiatriska problematiken avseende Bergvall och dess relevans bl.a. för begreppet allvarlig psykisk störning. Enligt RMV kunde detta ha varit av intresse redan mot bakgrund av det grupptänkande som utredningen beskriver förelåg i kretsen av personer som fanns runt Bergvall. Därutöver hade det även varit intressant eftersom Bergwall egentligen aldrig hade dömts till rättspsykiatrisk vård utifrån begreppet allvarlig psykisk störning. Han var i stället överförd till rättspsykiatrisk vård i enlighet med övergångsbestämmelserna till lagen (1991:1129). Som framgått ovan var han tidigare dömd till sluten psykiatrisk vård i enlighet med det s.k. jämställdhetsbegreppet, vilket inkluderade en större personkrets än vad begreppet allvarlig psykisk störning gör.

Att rätten enligt 3 § LRU har möjlighet att inhämta ett intyg från chefsöverläkaren vid den klinik som vårdar en person som är dömd till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning, i stället för att förordna om en rättspsykiatrisk undersökning, ter sig enligt RMV ändamålsenligt i ärenden som gäller mindre allvarlig brottslighet och där en rättspsykiatrisk undersökning har gjorts relativt nyligen. Detta är dock mindre lämpligt i ärenden som gäller allvarlig brottslighet eller när en rättspsykiatrisk undersökning gjorts långt tillbaka i tiden. Detsamma gäller när ärendet kompliceras t.ex. av att det psykiska tillståndet vid gärningstillfället är oklart

eller att sambandet mellan det psykiska tillståndet och den aktuella gärningen är otydligt.

Mot bakgrund av det ovanstående vore det av intresse att överväga ett tillägg i 3 § LRU om att de allmänna domstolarna, i vissa ovan närmare beskrivna typer av fall, bör, i större utsträckning än vad som sker i dag, hämta in en ny rättspsykiatrisk undersökning i de fall där den misstänkte redan är dömd till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. En sådan bestämmelse skulle, om inte annat, innebära ett tillfälle för domstolen att ytterligare överväga om det finns anledning att frångå den gängse ordningen om att hämta in intyget från chefsöverläkaren vid den vårdande kliniken.

I detta sammanhang vill RMV även uppmärksamma en jävsfråga relaterad till de sakkunnigutlåtanden som förekommer i Bergwallärendena, utöver dem som utredningen tar upp. Denna jävsproblematik utgörs av relationen mellan den vårdande chefsöverläkaren och den person som rätten begär in intyg om enligt 3 § i LRU. Enligt RMV hade det varit av intresse om utredningen även hade belyst detta förhållande utifrån ett jävsperspektiv, bl.a. utifrån vad som anges i utredningen om grupptänkande i kretsen av personer runt Bergwall. Detta blir särskilt påtagligt eftersom vissa av dessa personer även arbetade på Sätters sjukhus och deltog i vården av Bergwall, varigenom det fanns en stark koppling till chefsöverläkaren. Denna ordning borde möjligen också vara av intresse att belysa närmare utifrån ett mer allmänt rättssäkerhetsperspektiv. En jämförelse kan härvid göras med förvaltningsdomstolarnas prövningar i psykiatrimålen, t.ex. vid upphörande av rättspsykiatrisk vård, där rätten, om det inte är uppenbart obehövt, ska förordna en sakkunnig läkare som kan ifrågasätta chefsöverläkarens inställning. I detta sammanhang kan även erinras om det förslag som diskuterades under beredningen av betänkandet Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17) om att personer som är dömda till samhällsskydd av rättssäkerhetsskäl ska bli undersökta av en oberoende aktör minst vart annat år.

På sidan 120 i utredningen anges att förvaltningsrätten förordnade om en rättspsykiatrisk undersökning av Sture Bergwall. RMV vill härvid förtydliga att det uppdrag som myndigheten utförde åt förvaltningsrätten år 2013 inte avsåg en sådan rättspsykiatrisk undersökning som avses i LRU. Den aktuella undersökningen, vilken utfärdades med stöd av 3 § förordningen (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket, var en särskilt utformad undersökning till underlag för förvaltningsrättens prövning av om den rättspsykiatriska vården avseende Bergwall skulle upphöra. Undersökningen var därför i första hand inriktad på att bedöma risken för återfall i allvarlig brottslighet hos Bergwall. RMV har således aldrig undersökt Bergwall i kontexten av en rättspsykiatrisk undersökning enligt LRU och det finns således inte heller några bedömningar gjorda av myndigheten vad gäller hans tillstånd vid tiden för de gärningar som han blev fälld för i tingsrätterna.

2.1 Förslaget om kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol (avsnitt 14.6)

RMV välkomnar, utifrån den rättspsykiatriska undersökningsverksamhetens perspektiv, förslaget om att möjligheterna att inrätta ett system för kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol utreds.

Det kan härvid endast tilläggas att RMV:s rättspsykiatriska undersökningsenheter fortlöpande bedriver ett internt kvalitetsarbete med fokus på processerna i utredningsarbetet och kvalitetssäkring av utredarna. De blivande rättspsykiatrierna genomgår ett strukturerat utbildningsprogram under två år och varje blivande rättspsykiatrier har en individuell studieplan. Motsvarande har också tagits fram för socialutredare och psykologer. Avseende yttranden och utlåtanden används checklistor för vissa undersökningar och kollegial granskning för andra. Medarbetarna har även återkommande falldiskussioner för att kalibrera begreppet allvarlig psykisk störning. Det genomförs också utvecklingsprojekt med fokus på frågeställningar som konstaterats vara särskilt angelägna ur kvalitetssynpunkt, t.ex. avseende genusaspekter i bedömningarna, samstämmighet mellan utredare och det sätt svaren på domstolens frågeställningar formuleras. Vidare planeras ett myndighetsövergripande kvalitetssäkringsprojekt avseende de rättspsykiatriska utlåtandena under år 2016.

Mot bakgrund av ovanstående erfarenheter vill RMV gärna medverka i en kommande utredning avseende möjligheterna till ett system för kvalitetssäkring, t.ex. liknande det som finns i Norge, av de rättspsykiatriska intyg och utlåtanden som utfärdas av myndigheten.

2.2 Förslaget om förstärkt kunskapsöverföring inom rättspsykiatrin (avsnitt 14.7)

RMV välkomnar förslagen om att ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige och Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att inventera behovet av systematiska kunskapsöversikter. I detta sammanhang kan även erinras om betydelsen av att den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten genomlysas vetenskapligt för att därigenom på ett systematiskt sätt utveckla verksamheten så att den alltid baseras på aktuell vetenskap. RMV samarbetar i dag med flera universitet och ger stöd åt olika forskningsgrupper vars arbete är av relevans för den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten. De senaste åren har myndigheten också arbetat för att integrera ett vetenskapligt förhållningssätt i undersökningsverksamheten, bl.a. genom att ge medarbetare tid för forskning inom ramen för sina anställningar. Vidare planeras ett myndighetsövergripande forskningsprojekt i samarbete mellan de rättspsykiatriska undersökningsenheterna i Stockholm och Göteborg. Målsättningen med detta projekt är att samla in data från undersökningsverksamheterna för att utveckla verksamheten. Vidare medverkar myndighetens

medarbetare även i annan forskning bl.a. om partnervåld och återfall i våldsbrottslighet. RMV skulle välkomna ett samarbete med Vetenskapsrådet och SBU för att kunna utveckla den pågående forskningen.

3. Synpunkter som berör den rättsmedicinska obduktionsverksamheten

Vad gäller den rättsmedicinska obduktionsverksamhet är det i första hand kvalitetsfrågor avseende de rättsmedicinska obduktionsutlåtandena och rättsläkarens roll i de aktuella rättsprocesserna som behandlas.

3.1 Överväganden om de sakkunnigas jäv (avsnitt 3.2.4)

Beträffande den jävsproblematik som utredningen tar upp avseende rättsläkarna, anser RMV att det på ett principiellt plan finns en viktig rättssäkerhetsaspekt i att de sakkunniga rättsläkarna kan höras i domstolen i en så objektiv roll som möjligt. Samtidigt delar RMV utredningens bedömning av jävsfrågan i det ärende där rättsläkaren förordnades som domstolssakkunnig och instämmer i att den rättsläkare som har utfärdat obduktionsutlåtandet, ska anlitas av åklagaren som partssakkunnig. I detta sammanhang kan även nämnas att det förekommer att de sakkunniga rättsläkarna kallas som sakkunniga vittnen eller enbart som vittnen av domstolarna. RMV, som anser att detta är bekymmersamt, har tagit upp frågan med Domstolsverket.

Det kan även tilläggas att det ingår obligatorisk utbildning i förvaltningsrätt i de specialistutbildningar för ST-läkare som RMV förestår i specialiteterna rättsmedicin och rättspsykiatri. I denna utbildning utgör bestämmelserna om jäv en viktig del. Frågor om jäv är också något som regelbundet diskuteras i det dagliga arbetet och uppmärksammas vid andra typer av utbildningar och sammankomster inom myndigheten.

3.2 Förslaget om kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol (avsnitt 14.6)

RMV välkomnar, utifrån den rättsmedicinska verksamhetens perspektiv, förslaget att möjligheterna att inrätta ett system för kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol utreds.

RMV instämmer i att det finns ett behov av att kvalitetssäkra medicinska sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol. Enligt myndighetens uppfattning finns det i dag en stor tilltro till medicinska expertutlåtanden. Det finns därför anledning att understryka vikten av att domstolarna alltid har ett kritiskt förhållningssätt till innehållet och granskar att grunderna för slutsatserna och bedömningarna redovisas utifrån kraven på objektivitet, vetenskap och

beprövad erfarenhet. Detta gäller såväl utlåtanden som utfärdas av RMV som av andra aktörer.

Vad gäller kvaliteten på de rättsmedicinska obduktionsutlåtandena vill RMV dock, åtminstone till viss del, ansluta sig till vad utredningen anger på sidan 637 om att möjligheterna att generalisera utifrån det enskilda fallet, i många avseenden de dessutom näst intill unika Bergwallärendena, är begränsade. I sak handlar det om sex utlåtanden, vilka utfärdades för 15-20 år sedan och där ett väldigt begränsat antal rättsläkare var inblandade. RMV har sedan utlåtandena i Bergwallärendena utfärdades bedrivit fortlöpande verksamhetsutveckling och gett stöd åt forskningen inom detta område för att utveckla kvaliteten vad gäller bl.a. arbetsrutiner och utlåtanden. Sedan år 2009 bedrivs även ett omfattande kvalitetsarbete under ledning av en särskild kvalitetsledare för att ISO-certifiera den rättsmedicinska obduktionsverksamheten. Arbetet med ackrediteringen beräknas vara genomfört före årsskiftet.

I fråga om kvalitetssäkring av de rättsmedicinska utlåtandena kan även uppmärksammas, vilket dock inte aktualiseras av Bergwallärendena, att det vore av intresse att utreda möjligheterna till kvalitetssäkring beträffande de rättsintyg som utfärdas enligt lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott. Rättsintygsreformen genomfördes år 2006 och någon nationell uppföljning av reformen har inte gjorts. Det kan härvid tilläggas att myndigheten avser att tillsätta en arbetsgrupp under år 2016, för att utveckla kvalitetssäkringen av de rättsintyg som utfärdas av de rättsintygsskrivande läkare som är kontrakterade av RMV.

Mot bakgrund av det ovanstående vill RMV gärna medverka i en kommande utredning avseende möjligheterna till ett system för kvalitetssäkring av rättsmedicinska intyg och utlåtanden. I detta sammanhang vore det även av intresse att ytterligare belysa hur samarbetsformerna för polis och åklagare gentemot rättsläkarna, men även andra läkare som medverkar i förundersökningar, bör se ut, bl.a. utifrån de inblandade myndigheternas olika uppdrag och roller.

3.3 Utredningens överväganden i avsnitt 14.6

Utredningen föreslår att den misstänktes möjligheter att inhämta utlåtanden från RMV utreds.

Frågan har diskuterats en längre tid inom RMV och en aspekt är att det skulle medföra interna svårigheter, om myndighetens experter ställs mot varandra i rätten. En sådan ordning skulle även väcka frågor om objektivitet och jäv, eftersom myndigheten totalt endast har ett 30-tal rättsläkare anställda. Det kan också understrykas att de intyg och utlåtanden som myndigheten utfärdar alltid ska grunda sig på vetenskap och beprövad erfarenhet, varvid objektivitetsprincipen ska beaktas. Det finns därför inte något omedelbart behov av att intyg och utlåtanden alltid hämtas in från flera av myndighetens experter i samma ärende.

Mot bakgrund av vad som angetts, förordar RMV att en utredning av frågan i första hand bör inriktas på att hitta en modell där misstänkta kan inhämta så kallade "second opinions" av en från myndigheten oberoende aktör.

4. Synpunkter på underlagspromemorian Vård och rättspsykologi – analys och förslag av experten Kjell Asplund

RMV ansluter sig till förslaget i underlagspromemorian om att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att genomföra en översyn av Rättsliga rådet och bl.a. särskilt analysera jävsproblematiken och orsakerna till att rådet anlitas allt mer sällan i rättspsykiatriska ärenden.

Detta yttrande har beslutats av generaldirektören Monica Rodrigo. I den slutliga handläggningen har avdelningscheferna Marianne Kristiansson, Olof Svensson och Tommie Olofsson deltagit. Chefsjuristen Anton Svensson har varit föredragande.

Monica Rodrigo
Generaldirektör

Anton Svensson
Chefsjurist